

Nationale problemen in kaart gebracht

Hans Schmeets

Welke nationale problemen de bevolking naar eigen zeggen als urgent ervaart, varieert nauwelijks tussen stedelijke en plattelandsgebieden. Ook de diversiteit tussen het oosten, westen, zuiden en noorden is beperkt. Dit is verassend, omdat stedelingen met andere problemen kampen dan bewoners van het platteland. Het duidt op een discrepantie tussen de feitelijke problematiek in de directe leefomgeving en de aandacht die men hiervoor vraagt.

1. Inleiding

Werkloosheid, bezuinigingen in de gezondheidszorg, milieuvervuiling, integratie van allochtonen – wie de burger vraagt naar de belangrijkste problemen in ons land krijgt een bonte waaier van antwoorden. Maar welke problemen vooral naar voren worden gebracht, is tijdgebonden. Een voorbeeld is het milieu (Schmeets en Staarink, 1999). In het begin van de jaren zeventig, onder invloed van het rapport van de Club van Rome, was het milieu koploper bij de ervaren landelijke problemen. Desgevraagd vond zo'n 40 procent van de kiezers dat de milieuproblematiek aangepakt moest worden. In 1977 was dat nog maar 16 procent. Mede als gevolg van discussies over kernenergie steeg dit aandeel tot 25 procent in 1981, om een jaar later te zakken tot 12 procent. Dit aandeel was bij de verkiezingen van 1986 vrijwel even groot. In die periode, eind jaren zeventig en begin jaren tachtig, was de werkloosheid het belangrijkste aandachtspunt. In 1989 stond het milieu echter opnieuw met maar liefst 58 procent bovenaan de prioriteitenlijst. Het kabinet had destijds Milieubeleidsplannen ontwikkeld en was gevallen over de financiering daarvan. Daarna ebde de belangstelling weg, naar 16 procent in 1994 en 13 procent in 1997. In 1994 werd de aandacht verlegd naar de minderhedenproblematiek. Dat was zeer verrassend, omdat problemen rond minderheden tot dan door slechts een kleine groep werden ervaren; in 1989 bijvoorbeeld door 6 procent. Sindsdien is het minderhedenvraagstuk hoog op de publieke agenda blijven staan.

Afgezien van het feit dat de probleemterreinen door de tijd fluctueren, zijn er ook grote verschillen tussen bevolkingsgroepen (Schmeets, 1998). Hoger opgeleiden noemen het milieu vaker dan lager opgeleiden, die op hun beurt meer aandacht willen zien voor de minderhedenproblematiek. Vrouwen en ouderen noemen vaker criminaliteit dan mannen en jongeren. Waarover echter nog vrij weinig bekend is, is de relatie met de regio. We kunnen ons afvragen of de ruimtelijke component een rol speelt in het ervaren van urgente problemen. Zijn er bijvoorbeeld verschillen in de ervaren problematiek tussen de landsdelen? Dienen volgens stedelingen andere problemen te worden aangepakt dan volgens bewoners van het platteland? Dergelijke regionale verbanden zijn te verwachten, omdat specifieke problemen regio-gebonden zijn. Zo komt criminaliteit vaker voor in de stad dan op het platteland. Bijna de helft van

alle in 2005 geregistreerde misdrijven is gepleegd in de 25 gemeenten met meer dan 100 duizend inwoners, terwijl zich daar maar 31 procent van de totale bevolking bevindt. Voor de grootste steden geldt dit nog sterker (CBS/VNG, 2007). Het ligt dus voor de hand te veronderstellen dat criminaliteit vaker wordt genoemd door inwoners van de grote steden. Een ander voorbeeld betreft het percentage van de bevolking in buurten met een bijstands-, arbeidsongeschiktheids- of werkloosheidsuitkering. Een sociaal sterke buurt kenmerkt zich door een aandeel inwoners met dergelijke uitkeringen van minder dan 8 procent (CBS/VNG, 2007). Dergelijke sterke buurten worden vooral aangetroffen in niet of matig stedelijke gebieden, terwijl maar 10 procent voorkomt in sterk tot zeer sterk verstedelijkte gemeenten. Tegen deze achtergrond is te verwachten dat problemen die samenhangen met de economie – zoals prijzen, inkomen, werk en sociale zekerheid – vaker in gebieden met een (sterk) verstedelijkt karakter worden benoemd dan op het platteland. Wellicht spelen ook problemen die verbonden zijn met wonen, bevolkingsgroei en het milieu een prominentere rol in (sterk) verstedelijkte dan in landelijke gebieden.

Op grond hiervan komen in dit artikel de volgende vragen aan de orde:

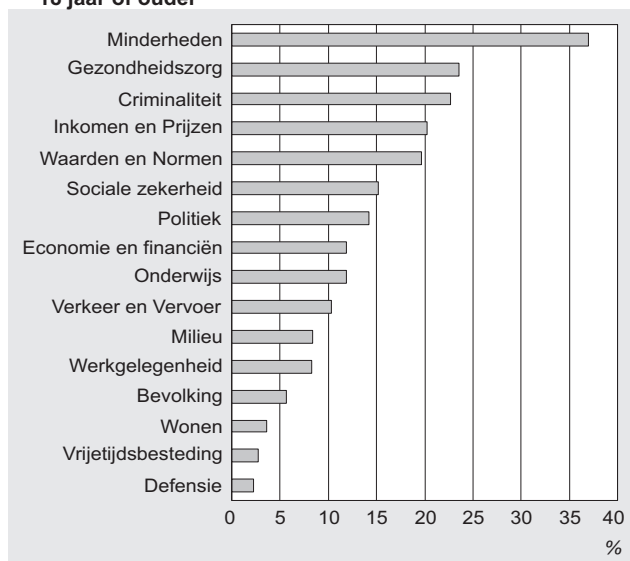
- Verschillen landsdelen en gemeenten ingedeeld naar mate van stedelijkheid in ervaren nationale problemen?
- Verschillen bevolkingsgroepen in ervaren nationale problemen?
- Heeft de samenstelling van de bevolking invloed op regionale verschillen in ervaren problemen?

2. Nationale problemen in 2006

De meest recente cijfers over de ervaren problemen zijn ontleend aan het Nationaal Kiezeronderzoek dat is uitgevoerd rondom de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2006 (zie *kader*). Het electoraat noemde vooral problemen in verband met (etnische) minderheden. Circa 37 procent vond dat deze problematiek, waaronder de integratie van allochtonen, met voorrang moet worden aangepakt (*grafiek 1*). Op de tweede en derde plaats staan met een aandeel van bijna een kwart de gezondheidszorg en de criminaliteit. Ook problemen gerelateerd aan inkomens en prijzen, op de voet gevolgd door de rubriek 'waarden en normen', behoren tot de topvijf van de belangrijkste probleemgebieden. De zesde plaats wordt ingenomen door problemen die betrekking hebben op de sociale zekerheid: ongeveer 15 procent geeft bijvoorbeeld aan dat de (afbraak van) sociale voorzieningen en (de hoogte van) uitkeringen urgente problemen zijn. De problemen die betrekking hebben op de politiek – zoals regeringsbeleid en kloof tussen burger en politiek – worden door 14 procent naar voren gebracht. Hierop volgen de probleemgebieden die nog aandacht krijgen van ongeveer een op de tien burgers: 'economie en financiën', 'onderwijs' en 'verkeer en vervoer'. Minder in de belang-

stelling staan terreinen die in het verleden soms wel veel aandacht kregen, zoals 'milieu' (in 1989 het meest genoemde probleem) en 'werkgelegenheid' (vaak in de topdrie van probleemgebieden).

1. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder

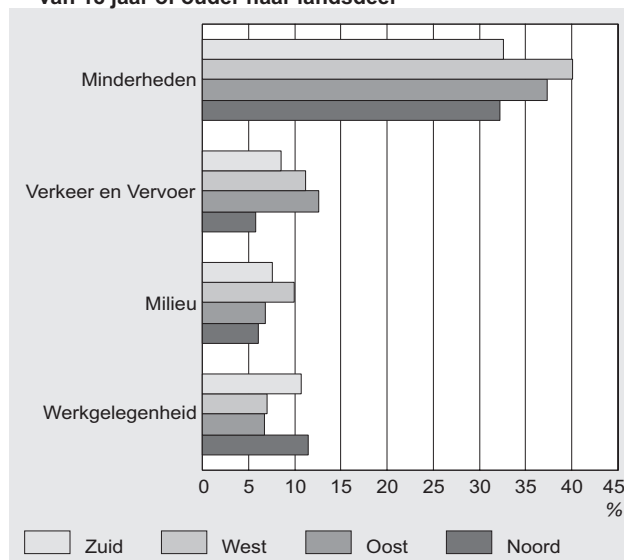
3. Nationale problemen naar regio en bevolkingsgroepen

3.1 Regio

Een vergelijking van de vier landsdelen leert dat slechts vier van de zestien probleemgroepen een statistisch significant verschil ($p < 0.05$) laten zien (grafiek 2). Problemen die onder de noemer werkgelegenheid vallen, worden in mindere mate als belangrijke nationale kwesties ervaren door de inwoners van het westen en oosten (7 procent) dan door die van het zuiden en noorden (11 procent). Problemen rond verkeer en vervoer worden het vaakst genoemd in het oosten (13 procent) en het minst vaak in het noorden (6 procent). Het milieu wordt vaker onder de aandacht gebracht door inwoners in het westen (10 procent) dan door die in de drie andere gebieden (circa 7 procent). De minderhedenproblematiek, ten slotte, leeft sterker in het westen (40 procent) en oosten (37 procent) dan in het zuiden en noorden (32 procent).

Een andere regionale indeling is die tussen stad en platteland. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de mate waarin de gebieden verstedelijkt zijn, op basis van informatie over het aantal adressen per vierkante kilometer. Opvallend zijn de geringe verschillen in de ervaren problemen. Zo wordt de criminaliteit in de grote steden niet als een groter probleem benoemd dan op het platteland. Blijkbaar brengt het onderscheid in landsdelen meer variëteit aan tussen de mate waarin bepaalde problemen op de politieke agenda dienen te staan dan het onderscheid tussen stad en platteland. De minderhedenproblematiek vormt hierop echter een uitzondering (grafiek 3). In de sterk tot zeer sterk verstedelijkte gebieden – waaronder de vier grote steden –

2. Vier belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar landsdeel

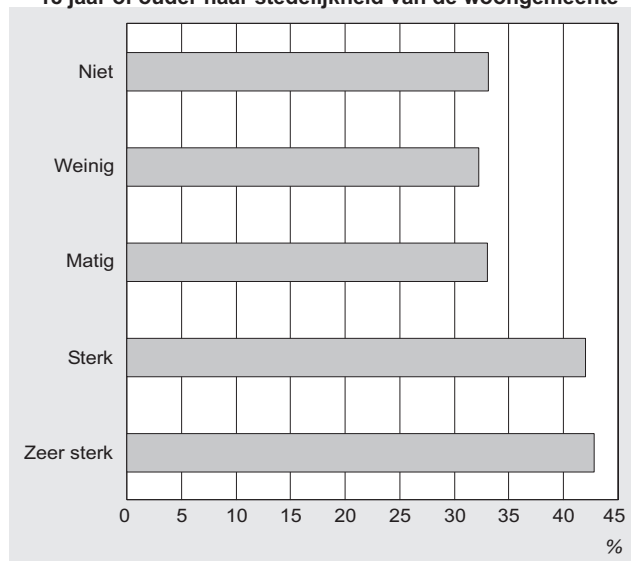

Nationaal Kiezersonderzoek

Voor het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO) van 2006 is voorafgaand aan de verkiezingen op 22 november een aselechte steekproef van 4 duizend stemgerechtigden van 18 jaar en ouder benaderd voor een eerste 'face-to-face' gesprek. Van deze steekproef legde 66,9 procent een volledig interview af. De weigeraars zijn vervolgens telefonisch of met een schriftelijke vragenlijst opnieuw benaderd. Dit resulteerde in een aanvullende respons van 3,3 procent (telefonisch) en 1,4 procent (schriftelijk). De totale respons komt daarmee uit op 71,6 procent. De deelnemers zijn bevestigd over stemintentie, belangstelling voor de politiek, meningen over politieke partijen en politici. De vertekening in de steekproef, onder meer als gevolg van selectieve respons, was beperkt. Zo vormde de zetelverdeling op basis van de in de eerste ronde opgegeven partijkeuze een vrijwel perfecte afspiegeling van de zetelverdeling op basis van de stembusuitslag. Ná 22 november zijn de NKO-deelnemers voor een tweede gespreksronde benaderd, waarbij werd doorgevraagd op de gemaakte keuze in het stemlokaal en de motivering daarvan. In de tweede ronde is een deel van de eerdere respondenten afgefallen. Van de oorspronkelijke steekproef deed uiteindelijk nog 64,4 procent mee. Voor deze nog steeds zeer representatieve groep is dus zowel een voor- als een nameting beschikbaar. De vraag naar de belangrijkste nationale problemen is in de voormeting gesteld. De antwoorden op deze 'open' vraag zijn bewerkt en gegroepeerd in 16 hoofdproblemen (Schmeets, Mol en Otten, 1997). Het NKO 2006 is uitgevoerd door het CBS in samenwerking met de Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON). Meer informatie over het NKO is te vinden op de website van de SKON (www.dpes.nl) en in CBS (2007), Schmeets (2007) en Schmeets en Otten (2007).

noemt 43 procent het minderhedenvraagstuk als een belangrijke nationale kwestie, tegen 32 procent in de minder verstedelijkte gebieden.

3. Problemen rondom minderheden van de bevolking van 18 jaar of ouder naar stedelijkheid van de woongemeente

3.2 Bevolkingsgroepen

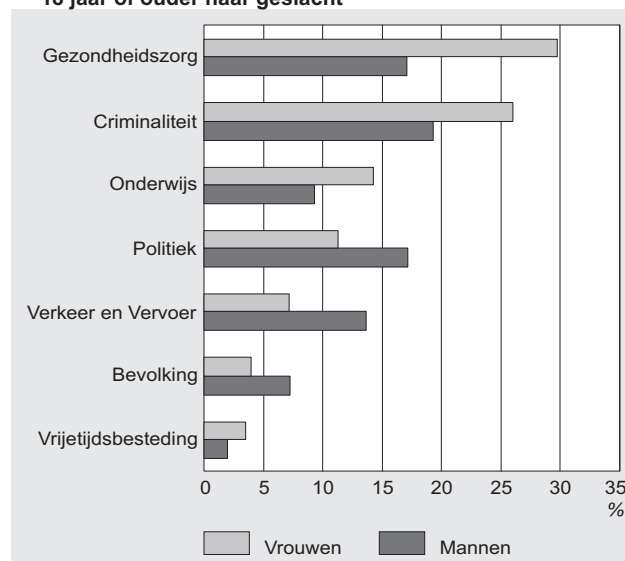
Bij slechts een van de zestien probleemgebieden, de minderhedenproblematiek, is er een verschil tussen de ervaring van inwoners van sterk verstedelijkte gebieden en inwoners van de overige gebieden. Dit is opmerkelijk, gezien de regionale verschillen in bijvoorbeeld de positie op de arbeidsmarkt (werkloosheid, uitkeringsgerechtigden), de woonsituatie, infrastructuur en feitelijke en ervaren criminaliteit. Ook de bevolkingssamenstelling ziet er per regio echter anders uit. Niet-westerse allochtonen wonen vooral in de grote steden, in het westen van het land. Westerse allochtonen wonen vooral in gemeenten die grenzen aan België en Duitsland. Eenpersoonshuishoudens zijn oververtegenwoordigd in de grote steden, zoals Groningen en Amsterdam. Verder varieert de leeftijdsopbouw per regio. Zo zijn de grensregio's, zoals zuidelijk Zeeland, Zuid-Limburg, en delen van Drenthe en Groningen het meest vergrijsd.

Het is denkbaar dat de regionale verschillen in de ervaren problematiek worden beïnvloed door de samenstelling van de bevolking. Als bijvoorbeeld ouderen andere problemen van belang vinden dan jongeren, dan is het niet vreemd dat in vergrijsde gebieden andere problemen op de kaart worden gezet dan in gebieden met een jongere bevolking. Om inzicht te krijgen in de verscheidenheid aan ervaren problemen in diverse lagen van de bevolking, worden de problemen daarom gerelateerd aan de volgende kenmerken: geslacht; leeftijd; burgerlijke staat; besteedbaar, gestandaardiseerd inkomen van het huishouden; sociale klasse; voltooide opleiding; en herkomst. Vijftien probleemgebieden blijken met minstens één van deze bevolkingskenmerken samen te hangen. De uitzondering vormen problemen die op 'wonen' betrekking hebben, zoals 'te weinig woningen voor starters'. Bij de overige vijftien

probleemgebieden is wel enige variatie in de mate waarin ze gerelateerd zijn aan de zeven vermelde bevolkingskenmerken. De meeste problemen hangen samen met slechts één bevolkingskenmerk (defensie, economie en financiën, inkomens en prijzen, criminaliteit) of twee kenmerken (vrijtijdsbesteding, politiek, sociale zekerheid, waarden en normen, minderheden). Meer verbanden worden aangetroffen bij problemen met betrekking tot werkgelegenheid (met drie kenmerken), bevolking, milieu, en gezondheidszorg (vier kenmerken), verkeer en vervoer (vijf kenmerken) en onderwijs (zes kenmerken).

Worden de bevolkingskenmerken als invalshoek genomen voor de beschrijving van de verschillen in de ervaren problematiek, dan valt op dat deze kenmerken gerelateerd zijn aan vier tot zeven probleemgebieden. De ervaren nationale problematiek verschilt tussen vrouwen en mannen. Vooral de gezondheidszorg springt eruit, waarbij bijna twee keer zoveel vrouwen als mannen dergelijke problemen op de kaart zetten (*grafiek 4*). Ook problemen met betrekking tot criminaliteit, onderwijs en vrijtijdsbesteding – zoals hangjongeren – worden vooral door vrouwen aangewezen. Ten opzichte van vrouwen scoren mannen vooral hoog bij de problemen 'verkeer en vervoer', 'politiek' en 'bevolking'. Bij de overige negen probleemgebieden verschillen mannen en vrouwen nauwelijks van elkaar.

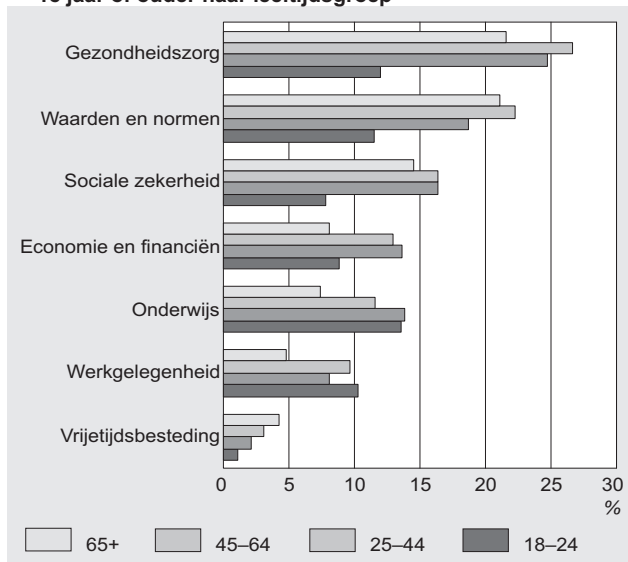
4. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar geslacht

Van de zestien problemen zijn er zeven leeftijdsgebonden. Zo noemen jongeren relatief vaak problemen in verband met werk, onderwijs en defensie, terwijl ze zich minder druk maken over gezondheidszorg, waarden en normen, vrijtijdsbesteding en sociale zekerheid (*grafiek 5*). Problemen rond de gezondheidszorg en 'economie en financiën' worden vooral door de leeftijdsgroep van 25 tot 65 jaar benoemd. De oudste groep, de 65-plussers, zet de vrijtijdsbesteding op de agenda. Ook waarden en normen worden vooral door deze ouderen, samen met de groep van 45 tot 65 jaar, als een probleem gezien.

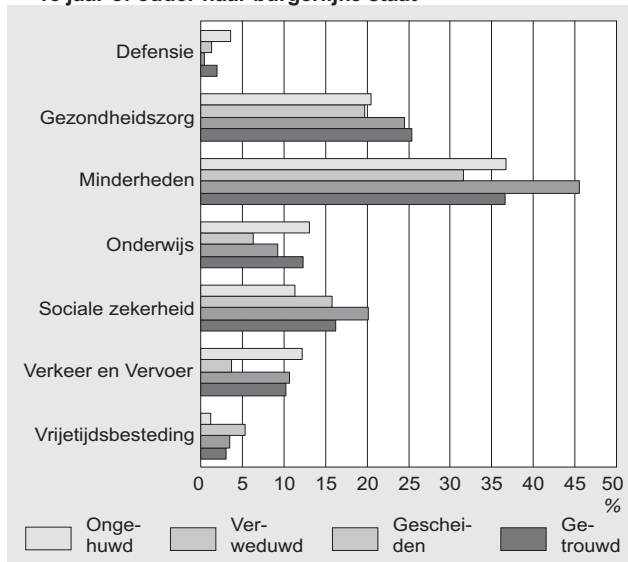
Naar burgerlijke staat zijn er eveneens verschillen in een aantal probleemgebieden aanwijsbaar (*grafiek 6*). Zo

5. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar leeftijdsgroep

vinden gescheiden personen vaker dan minderheden en sociale zekerheid problemen zijn dan gehuwden (of langdurig samenwonenden), ongehuwden en weduwnaren. Ook scoren de gescheiden personen samen met gehuwden hoog bij de gezondheidszorg. Ongehuwden noemen relatief vaak defensie, verkeer en vervoer, en onderwijs als probleemgebieden.

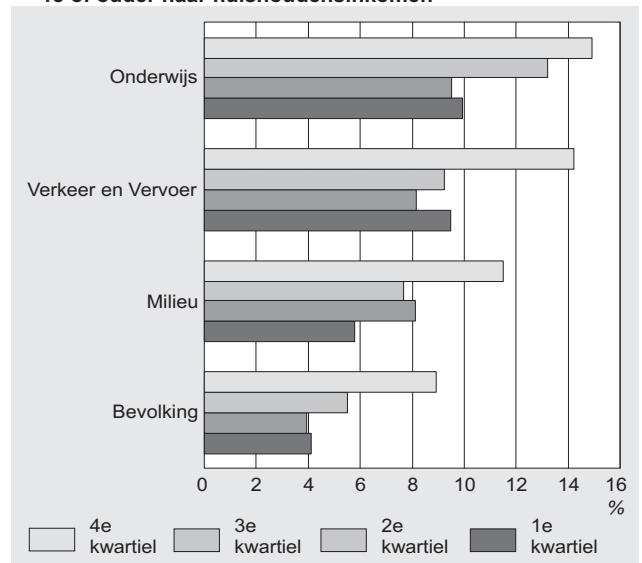
6. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar burgerlijke staat

Bij het besteedbare inkomen van het huishouden is een vierdeling gemaakt, van laag (eerste kwartiel) naar hoog (vierde kwartiel). Uit grafiek 7 blijkt dat bij de volgende vier probleemgebieden een verschil wordt aangetroffen tussen de vier inkomensgroepen: bevolking, milieu, verkeer en vervoer, en onderwijs. Vooral de groep met het hoogste inkomen springt eruit bij deze vier problemen. Bij onderwijs is echter vooral een tweedeling zichtbaar: de bovenste

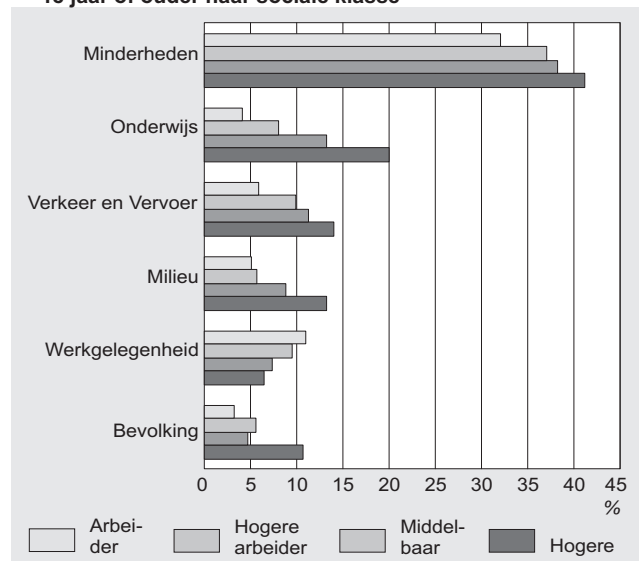
inkomenshelft vindt vaker dan de onderste helft dat onderwijs een urgent probleem is.

7. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 of ouder naar huishoudensinkomen

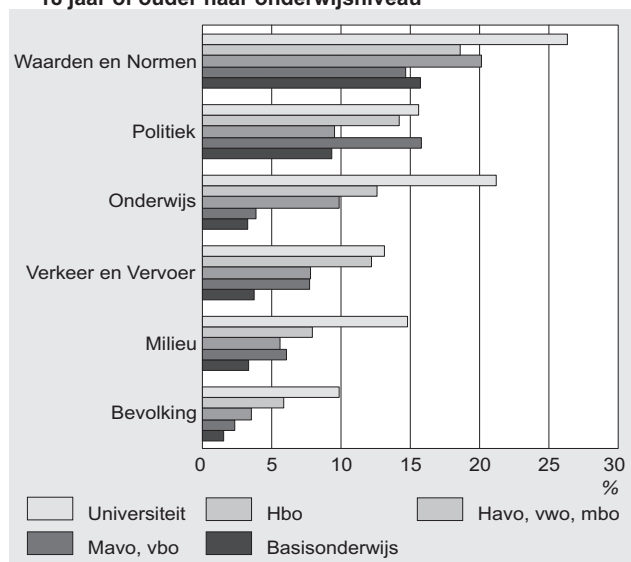
Respondenten hebben zichzelf in het onderzoek gepositioneerd op een ladder die de sociale klasse uitbeeldt. Onderaan staan de arbeiders, gevolgd door de hogere arbeider, middelbare klasse en hogere klasse. Bij zes van de zestien probleemgebieden zijn er langs deze scheidslijnen verschillen aan te wijzen. Grafiek 8 leert dat naarmate de positie die men op de ladder inneemt hoger is, het probleem vaker wordt genoemd. Dit geldt voor de probleemgebieden minderheden, onderwijs, verkeer en vervoer, milieu en, in iets minder duidelijke vorm, bevolkingsproblemen. De grote uitzondering op dit patroon vormt de werkgelegenheid, die minder vaak als probleem wordt gezien naarmate de positie op de sociale ladder hoger is.

8. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar sociale klasse

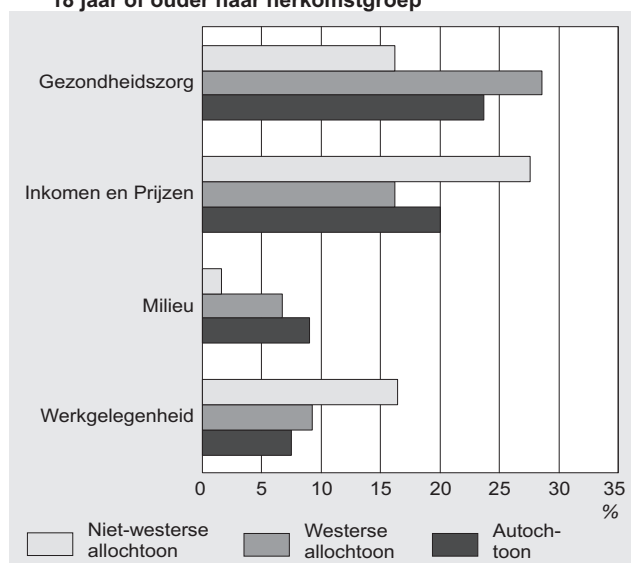
Ook het onderwijsniveau hangt samen met zes van de zestien probleemgebieden (*grafiek 9*). Daarvan zijn er vier identiek aan de aan sociale klasse gerelateerde problemen: bevolking, milieu, verkeer en vervoer, en onderwijs. Daaraan toegevoegd worden politiek en problemen rondom waarden en normen. In grote lijnen geldt dat er meer problemen worden genoemd naarmate het onderwijsniveau hoger is. Vooral de universitair geschoolden springen er ten opzichte van de andere onderwijsgroepen uit.

9. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar onderwijsniveau

Ten slotte wordt gekeken naar herkomst, waarvoor een driedeling is gehanteerd: autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Bij slechts vier problemen bestaat een relatie met herkomst (*grafiek 10*). Zo worden problemen rond inkomens en prijzen vaker door niet-westerse allochtonen benoemd (27 procent) dan door autochtonen (20 procent) en vooral westerse allochtonen

10. Belangrijkste nationale problemen van de bevolking van 18 jaar of ouder naar herkomstgroep

(16 procent). Ook werkgelegenheid is een onderwerp waarvoor vooral niet-westerse allochtonen aandacht vragen. Het milieu staat bij de niet-westerse allochtonen daarentegen met 2 procent onderaan de urgentielijst. Door zowel de westerse allochtonen als de autochtonen wordt dit probleem vaker onderkend. De gezondheidszorg staat eveneens in mindere mate in de belangstelling van de niet-westerse allochtonen. Opvallend is de bevinding dat er geen verschil naar herkomst is bij de minderhedenproblematiek: zowel autochtonen als allochtonen kennen hieraan de hoogste prioriteit toe.

4. Regionale variatie in ervaren problemen gecorrigeerd voor bevolkingssamenstelling

De hierboven beschreven regionale variaties bleven beperkt tot de terreinen werkgelegenheid, milieu, verkeer en vervoer, en minderheden. Behalve door de specifieke regionale problematiek kunnen deze verschillen echter ook (mede) veroorzaakt zijn door de bevolkingssamenstelling. Als de woongebieden niet zouden verschillen in bevolkingssamenstelling, zouden ze dan nog verschillen in de ervaren problemen? Om deze vraag te beantwoorden zijn zowel variantie-analyses als logistische regressie-analyses uitgevoerd, waarbij is gecorrigeerd voor bevolkingssamenstelling.

Na deze correctie blijft bij werkgelegenheid het verschil tussen de landsdelen gehandhaafd: het probleem wordt vaker genoemd in het noorden en zuiden dan in het oosten en westen.

Ook bij verkeer en vervoer verdwijnen de oorspronkelijke verschillen niet. De landsdelen vertonen echter geen afwijkende scores meer bij milieu en minderheden. Bij de minderhedenproblematiek blijft echter wel het effect van stedelijkheid bestaan: in de sterk tot zeer sterk verstedelijkte gebieden worden problemen zoals de integratie van allochtone bevolkingsgroepen vaker vermeld. Een combinatie van zowel landsdelen als stedelijkheidsgraad laat echter zien dat dit interactie-effect bepalend is voor het ervaren minderhedenprobleem (Wald = 29,5; df = 11; p = 0,002). De respondenten uit de sterk verstedelijkte gemeenten in het oosten en de sterk tot zeer sterk verstedelijkte gemeenten in het westen blijken de minderhedenproblematiek vaker op de kaart zetten dan bijvoorbeeld de zuiderlingen in de niet-stedelijke gemeenten.

Naast de correcties op de twee regionale kenmerken wordt ook nagegaan wat er gebeurt met de invloed van de zes bevolkingskenmerken. De verschillen tussen mannen en vrouwen blijven grotendeels gehandhaafd. Leeftijdsgebonden verschillen in het benoemen van de problemen verdwijnen voor een belangrijk deel. Wel geldt nog steeds dat de jongste groep – van 18 tot en met 24 jaar – in mindere mate de gezondheidszorg en de waarden en normen op de kaart zetten. De uitsplitsing naar burgerlijke staat is niet meer relevant voor de beschrijving van de probleemgebieden. Dat geldt ook voor het inkomen. Blijkbaar berusten de oorspronkelijke verschillen op een schijnverband dat wordt weggepoetst door de andere bevolkingskenmerken. Wat er wel toe doet is sociale klasse en onderwijs. Bij sociale klasse blijven de verschillen bij bevolking, onderwijs en

minderheden gehandhaafd. Vooral de personen die zich tot de hogere sociale klasse rekenen, noemen deze problemen. Bij het opleidingsniveau blijken de probleemgebieden onderwijs en bevolking eveneens te verschillen, evenals waarden en normen en het milieu. Dergelijke problemen worden vooral door de universitair geschoolden genoemd. Ten slotte wordt geconstateerd dat het probleemgebied 'inkomens en prijzen' niet meer verschilt naar herkomst. De verschillen bij de drie andere probleemgebieden blijven wel gehandhaafd. Werkgelegenheid wordt vaker door de niet-westerse allochtonen benoemd, en het milieu en de gezondheidszorg minder vaak.

Hoe de relatie tussen landsdeel en problemen van respectievelijk werkgelegenheid, verkeer en vervoer, en minderheden geïnterpreteerd dient te worden, is de logische vervolgvraag. Als het langs de lijnen van de vermelde zeven bevolkingskenmerken niet mogelijk is, hoe dan wel? Wellicht spelen bepaalde opvattingen die uiteenlopen tussen de landsdelen een rol. Het stemgedrag bij de recente parlementsverkiezingen wordt hiervoor als indicator genomen. Dit stemgedrag blijkt samen te hangen met de drie probleemgebieden. Zo zetten de aanhangers van de PVV (13 procent), GroenLinks (11 procent) en de niet-stemmers (11 procent) de werkgelegenheid vaker op de kaart dan de stemmers op de VVD (6 procent) en de ChristenUnie (5 procent). Problemen gekoppeld aan verkeer en vervoer worden vaak genoemd door de stemmers op de VVD (15 procent) en het CDA (13 procent), en minder vaak door de stemmers op de PvdA (7 procent), de SP en de PVV (beide 8 procent). De minderhedenproblematiek willen vooral de PVV (53 procent) en de VVD (43 procent) op de agenda zetten. Bij de andere partij-aanhangers varieert dit percentage van 34 (ChristenUnie) tot 38 (SP).

Door te corrigeren voor het stemgedrag verdwijnen de relaties met het noemen van verkeer en vervoer, en minderheden. Dit is al volgt te duiden. In het westen bevinden zich relatief veel stemmers op de VVD, die deze twee probleemgebieden vaker noemen. In het noorden is de PvdA sterk vertegenwoordigd, evenals de SP, die ook in het zuiden een grote achterban heeft. Zowel de stemmers op de PvdA als die op de SP wensen minder aandacht voor beide probleemgebieden. In het oosten is de SP minder sterk vertegenwoordigd, evenals de PvdA. Door te corrigeren voor het stemgedrag blijft de relatie tussen landsdeel en werkgelegenheid echter gehandhaafd. In welke mate de regionale situatie een rol speelt, is lastig te bepalen. De regionale problematiek kan immers ook de partijvoorkeur beïnvloeden, waardoor het regionale effect door de correctie wordt onderdrukt. Vooralsnog blijft echter alleen werkgelegenheid een regionaal gebonden probleem. Dit geldt vooral voor het noorden en zuiden van het land, waar deze problematiek sterker speelt.

5. Conclusie en discussie

Dit artikel beschrijft de regionale variëteit in de ervaren nationale problemen. Hierbij blijkt de stedelijkheidsgraad van gemeenten nauwelijks voor variatie te zorgen. Dit geldt bijvoorbeeld voor problemen die gerelateerd zijn aan de

economie, maar ook voor problemen rond wonen, bevolking, verkeer en vervoer, en milieu. De minderhedenproblematiek vormt hierop de enige uitzondering. In de sterk tot zeer sterk verstedelijkte gebieden wordt bijvoorbeeld het integratievraagstuk vaker vermeld dan in minder verstedelijkte gemeenten. Dit spoot met de bevolkings-samenstelling die in de grotere steden sterker gekleurd is dan in kleinere gemeenten.

De tweede ruimtelijke component wordt gevormd door de vier landsdelen. Het minderhedenvraagstuk wordt vaker vermeld in het westen en oosten dan in het zuiden en noorden. Daarnaast worden verschillen aangetroffen bij werkgelegenheid (vooral in zuiden en noorden), verkeer en vervoer (vooral in westen en oosten) en milieu (vooral in het westen). Blijkbaar hangt de problematiek in mindere mate samen met de mate waarin een gebied verstedelijkt is dan met de indeling in grotere regio's. Hoezeer de afzonderlijke gemeenten daarbinnen uiteenlopen, is met de beschikbare gegevens niet na te gaan. Reden hiervan is het feit dat het aantal respondenten te klein is om dergelijke uitsplitsingen toe te laten. Voor één probleemgebied – de minderheden – blijkt overigens wel dat de combinatie tussen landsdeel en stedelijkheid van invloed is op het noemen van dit probleem. Vooral voor de bewoners van de (zeer) sterk stedelijke gebieden in het oosten en het westen is dit een urgent probleem.

Om meer zicht te krijgen op de invloed van de bevolkings-samenstelling zijn de problemen uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, inkomen, sociale klasse, opleiding en herkomst. Hieruit bleek dat bepaalde problemen aan deze kenmerken gerelateerd zijn. Vooral voor de probleemgebieden onderwijs, verkeer en vervoer, en gezondheidszorg wordt door diverse lagen van de bevolking in meerdere of mindere mate aandacht gevraagd. Ook wat betreft het noemen van bevolking, werkgelegenheid en milieu is de diversiteit tussen de bevolkingsgroepen aanzienlijk. Regionale verschillen in de bevolkings-samenstelling kunnen debet zijn aan de aangetroffen discrepanties in het noemen van de problemen werkgelegenheid, milieu, verkeer en vervoer, en minderheden. Alleen bij het milieu blijken de oorspronkelijke verschillen tussen de landsdelen echter te verdwijnen. Een mogelijke interpretatie hiervan is de omstandigheid dat de bevolking in het westen een groter aandeel personen telt met een hoger inkomen, een hogere opleiding en een hogere sociale klasse dan die in de andere landsdelen, het noorden in het bijzonder. Blijkbaar is dit dempende effect op de regionale verschillen in het noemen van het milieu sterker dan het tegengestelde effect van herkomst. Door de niet-westerse allochtonen, die vooral in het westen wonen, wordt het milieu immers slechts sporadisch als een van de nationale problemen genoemd. Om de regionale verschillen nader te kunnen duiden, is rekening gehouden met de verschillen in het stemgedrag tussen de regio's. Alleen werkgelegenheid blijkt dan een regionaal gebonden probleem te zijn, en wel vooral in het noorden en zuiden van het land, gebieden waar deze problematiek ook sterker speelt.

Vooral de geringe verschillen naar de mate van stedelijkheid zijn verrassend. Enerzijds is dit zo omdat vooral in de grote steden specifieke problemen spelen, zoals een

groter aandeel uitkeringsgerechtigden in sommige buurten. Anderzijds is het verrassend dat de mate van stedelijkheid niet van belang is voor de ervaren problemen, vanwege de diversiteit in de bevolkingssamenstelling. Het vermoeden dat problemen die samenhangen met de economie – zoals prijzen, inkomen, werk en sociale zekerheid – vaker door bewoners van gebieden met een (sterk) verstedelijkt karakter op de kaart worden gezet dan door inwoners van plattelandsgemeenten, wordt niet bevestigd. Ook is het opmerkelijk dat inwoners van de grote steden vraagstukken met betrekking tot criminaliteit niet vaker noemen dan bewoners van het platteland. Dit duidt op een discrepantie tussen de feitelijke problematiek in de directe leefomgeving en de aandacht die men hiervoor vraagt.

Literatuur

CBS, 2007, Liever stemcomputer dan rood potlood. Persbericht 27 februari 2007.

CBS/VNG, 2007, Leven in Nederland. SDU, Den Haag.

Schmeets, H., G. Mol en F. Otten, 1997, Ervaren nationale problemen als wegwijzer voor beleidsproblemen. *Beleidsanalyse* 4, blz. 22–27.

Schmeets, J.J.G., 1998, Ervaren maatschappelijke problemen van allochtonen en autochtonen. In: Huls, F.W.M. en D. Klinkenberg (red.), *Allochtonen in Nederland 1998*, blz. 15–27. CBS, Voorburg/Heerlen).

Schmeets, H. en H. Staarink, 1999, Milieuproblemen tijdgebonden. *Index* 6(3), blz. 26.

Schmeets, H., 2007, Bijlage 2 Nationaal Kiezersonderzoek. In: Aarts, K., H. van der Kolk en M. Rosema (red.), *Een verdeeld electoraat*, blz. 259–274. Spectrum, Utrecht.

Schmeets, H. en F. Otten, 2007, Politieke opvattingen van stemgerechtigden met een laag inkomen. In: Vrooman, C., S. Hoff, F. Otten en W. Bos (red.), *Armoedemonitor 2007*, blz. 156–170. SCP/CBS, Den Haag/Voorburg.